

УДК 37.032:378.4:502

ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ В УНІВЕРСИТЕТАХ ПРИРОДООХОРОННОГО ПРОФІЛЮ

Мельничук Т. Ф.

У статті розглядається формування творчої особистості в університетах природоохоронного профілю і створення для цього умов, творчий підхід до вирішення проблем у процесі підготовки до професійної діяльності людини, роль культурно-просвітницької діяльності у вихованні молоді з високим рівнем культури, національної свідомості, з гуманістичною життєвою позицією.

Ключові слова: творча особистість, розвиток здібностей, національний світогляд, система культурно-просвітницької діяльності, творчий підхід, національне виховання, ціннісна система.

В статье рассматривается формирование творческой личности в университетах природоохранного профиля и создания для этого условий, творческий подход к решению проблем в процессе подготовки к профессиональной деятельности человека, роль культурно-просветительской деятельности в воспитании молодежи с высоким уровнем культуры, национального сознания, с гуманистической жизненной позицией.

Ключевые слова: творческая личность, развитие способностей, национальное мировоззрение, система культурно-просветительской деятельности, творческий подход, национальное воспитание, ценностная система.

The article looks at the formation of creative personality at universities with specializations in environmental education, creation of conditions for this, creative approach to solving problems in the process of professional training, the role of cultural educational activities in the upbringing of youth with high levels of culture, national consciousness and humanistic stand in life.

Key words: creative personality, development of abilities, national world outlook, system of cultural educational work, creative approach, national upbringing, system of values.

Постановка проблеми. Сучасне життя диктує свої правила гри і вимагає від викладачів вищих навчальних закладів підвищеної уваги та особистісного підходу до студента, прогнозуючи його майбутнє. Гуманне ставлення до людини, шанобливе ставлення до культурної спадщини різних націй і народів, пріоритет особистості є основою ідеології цивілізованого суспільства. Цінністю будь-якої держави є люди, вони – її потенціал, а обдаровані природним талантом, зрощені в рідній країні, вчені, художники, музиканти, лікарі є гордістю не тільки свого народу, а і надбанням всього людства. Творчість людини, вважають вчені, починається там, де інтелектуальні, естетичні, гуманістичні багатства, здобуті раніше, стають засобом пізнання, переосмислення, перетворення світу, при цьому людська індивідуальність привносить свою, тільки їй притаманну частку нового елемента в акорд, який зазвучить гармонічно іншим тембром.

Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 років визначає основні напрями реалізації державної політики в галузі освіти, враховуючи економічні, політичні, соціальні зміни нашого суспільства. В цьому документі наголошується, що освіта – це стратегічний ресурс соціально-економічного, культурного і духовного розвитку суспільства, здатний поліпшити добробут людей, створити умови для самореалізації кожної особистості. Визначаючи пріоритети, держава найголовнішим завданням ставить виховання людини нового типу мислення та культури, гуманізації суспільно-економічних відносин, формування нових життєвих орієнтирів молоді, екологізацію освіти, побудову ефективної системи національного виховання та освіти.

Державна національна програма "Освіта. (Україна XXI століття)" одним із пріоритетних завдань визнає створення умов для формування творчої особистості, з громадянською позицією, освічену, здатну для самореалізації своїх природних здібностей і можливостей у розбудові держави.

Ще раніше, розпорядженням КМ України від 12.04.06, була затверджена Державна цільова програма роботи з обдарованою молоддю на 2007–2010 роки. Мета програми – виховання громадянина в дусі патріотизму та демократичних цінностей, створення умов для підтримки обдарованої молоді, розвитку її творчого, інтелектуального, духовного, фізичного потенціалу.

Основними завданнями програми є:

- удосконалення нормативно-правової бази підвищення рівня науково-методичного забезпечення роботи з обдарованою молоддю;
- визначення основних напрямів роботи з обдарованою молоддю, впровадження інноваційних методів роботи;

- підвищення соціального статусу обдарованої молоді та її наставників; забезпечення скоординованої діяльності центральних і громадських організацій з розвитку обдарованої молоді;

- поглиблення міжнародного співробітництва з питань сучасних педагогічних технологій виявлення, навчання і виховання обдарованої молоді [3, с. 31].

Наукова світова література свідчить, що творчо обдаровані люди завжди привертати увагу дослідників. Філософи, психологи, педагоги кожен зі своєї позиції розглядають феномен творчої особистості, шукають механізми, закладені в його основу, вивчають закономірності становлення та самоактуалізації обдарованої особистості, знаходять шляхи й умови для її розвитку та збереження творчого потенціалу. Проблемою формування творчої особистості займались науковці: В. Андреев, Г. Білова, Е. Бистрицький, І. Бичко, Д. Богоявленська, А. Грузенбер, Н. Крищенко, В. Лозова, Я. Пономарьов, Б. Теплов, С. Рубінштейн. Методологічні аспекти процесу формування гуманності творчої особистості розкрито в працях В. Афанасьєва, В. Бітінаса, О. Бодальова, І. Фролова, які присвятили їх проблемам системності, про що ще раніше говорив А. Макаренко [6]. Виховання, за його словами, не може відбуватись частинами, необхідний комплексний підхід. Формування всебічно розвиненої творчої особистості, повинно бути системним, тобто мати послідовну програму виховання, зі структурними елементами, які висвітлює й А. Алексюк. Соціальний запит суспільства потребує будови нової моделі формування творчої особистості здатної спрямувати свої сили на розвиток держави з розвинутою економікою, високим рівнем культури, якості життя, гуманістичних принципів. Головним пріоритетом у виховному процесі, на його думку, є: 1) поєднання теоретичних знань з їх практичним застосуванням; 2) неможливо виховувати людину ізольовано від суспільства, треба враховувати зміни, які відбуваються в ньому (суспільстві), тим самим всебічно, гармонійно її розвивати, тобто виховання – це об'єктивне явище суспільного буття. "Жити в суспільстві і бути вільним від нього – неможливо", – так свого часу говорив В. І. Ленін; 3) цей аспект, на думку А. Алексюка, полягає в тому, що необхідна координація всіх учасників навчально-виховного процесу з метою формування і усвідомлення особистістю моральних принципів; 4) виховний процес не може мати стандартного підходу, в кожному разі повинен бути особистісний підхід, з урахуванням інтересів і прагнень вихованця; 5) рівень педагогічної майстерності, манера спілкування педагога, його авторитет серед науковців і молоді [1]. Процес трансформації суспільства вимагає від молодих людей правильно розставити пріоритети в їх ціннісному ставленні до дійсності. На думку І. Бега, "... цінності людини об'єднуються в єдину систему, володарем якої виступає особистість. Ціннісна система має свою специфічну організацію" [2]. Філософський підхід, цілісний світогляд, принципи, закладені в душу молодої людини, дозволять з честю вийти зі складної ситуації, не розгубитися в дорослому житті, уникнути дезорієнтації та духовної кризи.

Виклад основного матеріалу. В сучасному суспільстві, побудованому на принципах ринкових відносин, економіка налаштована на швидку вигоду, прибуток за будь-яку ціну, забуваючи про біологічну безпеку, екологію, взагалі про майбутнє людства. Порушуючи технології виробництва, використовуючи в великих обсягах пестициди, консерванти, людина, відчуючи швидку наживу, забуває про охорону природи, збереження флори і фауни, про виховання молодого покоління в дусі гуманізму, про розвиток цивілізованого суспільства в кращих традиціях збереження роду, мови, культури, закладених нашими пращурами. Збагачення за рахунок виснаження природних ресурсів, недбалого ставлення до землі призведе не тільки

до руйнації екосистеми, а і до занепаду розвитку екології людських душ. Де, як не в університетах природоохоронного профілю, розуміють проблему в збереженні національного багатства – родючих чорноземів, флори і фауни України.

Будова і генезис будь-якої системи в силу різних факторів може розвиватись двома шляхами: руйнування або творіння, тому формування нової гуманітарної політики України відіграє надзвичайно важливу роль в наш час. Гуманітарний потенціал нації – це наука, освіта, культура, традиції, духовність, який називається інтелектом і впливає на економічний розвиток країни, піднімає її престиж серед інших держав на більш високий рівень, але і держава, вибудовуючи модель розвитку українського суспільства, для збереження і примноження інтелекту країни змушена систематично інвестувати в людину, в її творчий, науковий, інноваційний потенціал, а не ставлячи в державному бюджеті країни вирішення цього питання на залишковому принципі. На жаль, сьогодні наука та освіта не є пріоритетами державної політики України, тому молодь, не відчуваючи перспективи, або іде отримувати освіту в інші країни і залишається там назавжди, або, закінчивши навчання в Україні, за різними програмами і грантами виїздить за кордон. Розробка національної стратегії сталого розвитку, нової системи відносин у суспільстві, забезпечення культурного та морального статусу держави повинні стати пріоритетом в наукових розробках і підтримуватись чиновниками різних рівнів.

Формування національного світогляду відбувається за рахунок розвитку культури, мови, традицій, духу нації, мистецтва, тобто бути тими гуманітарними цінностями, які притаманні цивілізованому суспільству.

Ідеологія, закладена в основу будь-якої системи, спроможна спрямувати її розвиток в те чи інше русло, тому ідеологічна складова надзвичайно важлива. В Конституції України стаття 15 стверджує: "Суспільне життя в Україні ґрунтується на засадах політичної, економічної та ідеологічної багатоманітності. Жодна ідеологія не може визнаватися державою як обов'язкова", але людина, живучи в суспільстві, виробляє певну систему ціннісних орієнтацій і знаходить однодумців, яких єднає культура, традиції, національний дух, патріотизм. Українському суспільству необхідно консолідуватись для збереження і зміцнювання своїх моральних цінностей, патріотичних та гуманістичних традицій, культурного і наукового потенціалу.

В університетах природничого спрямування є така можливість підготувати професійного фахівця в будь-якій галузі народного господарства і дати йому ґрунтовну підготовку в природоохоронній галузі, закладаючи культуру спілкування з природним середовищем, бережливим ставленням до природи, формуванням національного світогляду особистості засобами культурно-просвітницької діяльності. Система культурно-просвітницької діяльності в університетах природоохоронного профілю дає можливість формувати творчу особистість, розкрити потенціал кожного студента, спрямувати його до творчої праці на благо своєї держави.

Сучасна освіта орієнтується на підготовку соціально активної, свідомої, творчої особистості, яка здатна і готова до виконання свого громадянського, суспільного і професійного обов'язку. Кризові явища, які в духовній сфері призвели на сьогоднішній день до падіння, а в деяких моментах навіть до знищення моральної культури, громадської свідомості, чіткої громадянської позиції, змушують правильно розставити освітні пріоритети, співвідносячи їх із соціально-громадським, духовно-моральним вихованням, розвитком особистості.

Формування світогляду людини (системи найзагальніших знань, цінностей, переконань, практичних настанов, які регулюють ставлення людини до світу, суспільства, природи) за законами дидактики будується поступово від простого до складного і проходить декілька етапів: сім'я, школа, університет, суспільство. Особливу роль відіграє період професійної підготовки молодого фахівця в вищому навчальному закладі (ВНЗ) природоохоронного профілю, де навчання, виховання, розвиток особистості студента в комплексі формує людину нового типу мислення.

Таким чином, виникає необхідність пошуку нових методів і технологій навчання та виховання, спроможних покращити процес розвитку особистості майбутнього фахівця в природоохоронній галузі. Суспільство робить ставку на молодого фахівця із сформованою соціальною позицією, з широким кругозором, з творчим підходом до вирішення будь-якої проблеми, з високим рівнем громадянської культури, національної свідомості, з гуманістичною життєвою позицією. ВНЗ природничого

спрямування організація культурно-просвітницької діяльності із студентською молоддю здатна вирішити всі ці завдання при умові правильно організованої роботи, з залученням новітніх підходів їх реалізації, активізації її в навчально-виховному процесі. Культурно-просвітницька діяльність в ВНЗ сприяє формуванню світоглядних позицій студентства за умови викладання гуманітарних дисциплін у достатньому обсязі. Часом нормативні дисципліни виводяться з навчального плану в розряд елективних (необов'язкових). Скорочення годин гуманітарного циклу призводять до того, що викладачам необхідно проявляти свою педагогічну майстерність, знаходити можливість донести молоді необхідні знання, які закладають основи патріотичного виховання, національної свідомості, традицій народу, менталітету. Гуманітарна освіта в ВНЗ різного спрямування (технічних, аграрних, природничих, агротехнологічних) є складовою професійної освіти, становлячи цементувальний елемент в уявленні формування суспільства як цілісної системи. Професійна освіта передбачає стажування студента в інших навчальних закладах, особливо в університетах зарубіжних країн, що успішно здійснюється в Національному університеті біоресурсів і природокористування України.

Система національного виховання передбачає почуття патріотизму, яке неможливе без любові до своєї Батьківщини, без усвідомлення ідеї нації, без знання державної мови, почуття громадянства, відчуття людської гідності. Такі патетичні слова не тільки виголошуються, а підкріплюються справою. Студенти факультету ветеринарної медицини звернулись до викладачів з пропозицією провести тиждень української культури у себе на факультеті. Ідея була підтримана керівництвом, деканатом і викладачами. Українська вишиванка стала візитною картою факультету, державна символіка на виставкових стендах і в аудиторіях нагадувала про наше коріння, численні стенди і виставки, оформлені руками студентів, прикрашали стіни аудиторій, спілкування відбувалось тільки державною мовою. Відбулась конференція, присвячена історичному минулому України, сучасному стану української культури, на якій виступали і студенти, і викладачі. Національна ідея консолідувала спільноту факультету, даючи можливість відчутти себе громадянином держави з історичними коріннями. Відчуття того, що завдання ВНЗ передбачає здійснення підготовки свідомого інтелігента з розвинутим почуттям національної гідності, збагачення генофонду держави культурними, високоосвіченими фахівцями в різних галузях господарської діяльності, накладає велику відповідальність на викладачів різних підрозділів у виконанні цієї високої місії.

В університеті біоресурсів і природокористування України створені всі умови для вільного розвитку особистості студента, його самореалізації, удосконалення художньої майстерності і загальної культури шляхом залучення до різноманітних видів діяльності (науково-дослідної, культурно-просвітницької, громадської, оздоровчо-спортивної та ін.). В атмосфері спільного партнерства і взаєморозуміння, виконуючи мотиваційну, просвітницьку функції, навчально-виховний процес сприяє формуванню у студента бажання отримати не тільки професійні знання, а і стати культурно освіченим фахівцем. Національне виховання молоді людини – це забезпечення високого рівня освіченості й свідомості громадянина України, здатного на основі життя й досвіду власного народу та досягнень світової науки й культури, з урахуванням національно-територіальної особливості України, здійснювати соціально-економічний розвиток і господарювання в країні, утверджуючи найважливіші ідеали гуманістичної культури й демократичних взаємин людей, відстоюючи права, гідність і честь своєї Вітчизни. Національне виховання є чинником цілісного формування особистості, відбиваючи систему поглядів, переконань, ідеалів, традицій, звичаїв, покликаних формувати світогляд і ціннісні орієнтації молоді [5]. Культурно-просвітницька діяльність у вищому навчальному закладі передбачає такий підхід до організації самостійної роботи студентів у позааудиторний час, як відвідування музеїв, виставок, театральних постановок, результатом яких обов'язково є звіт з власним баченням і оцінкою побаченого та почутого. Великим досягненням розвитку духовності і високої свідомості є те, що, йдучи до музеїв, де в відвідуванні хороших експозицій бувають черги, молоду людину, спрямовану на одержання естетичної насолоди та інтелектуального розвитку, не зупинить ніщо.

Важливою умовою навчально-виховного процесу є проведення майстер-класів досвідченими педагогами для молодих, що починають свою творчу діяльність,

викладачів та керівників із виховної роботи або для гостей-іноземців, які ознайомлюються з культурою і традиціями українського народу. На репетиціях студентських колективів неодноразово були присутні іноземні викладачі з метою обміну досвідом і усвідомлення феномена України – народного таланту, який не може бути латентним, а обов'язково розкривається при створенні умов, які створені в університеті. Свої здібності студенти мають можливість формувати в трьох колективах, які носять звання "Народний колектив", а саме: Народний колектив пісні і танцю "Колос" (неодноразовий лауреат міжнародних і всеукраїнських конкурсів), народний духовий оркестр, народний студентський театр "Березіль", а також академічний студентський хор, вокальний ансамбль "Октава", танцювальний колектив "Сузір'я–Dans", вокально-естрадний ансамбль "Оттава", вокальна студія академічного співу тощо. В університеті проводиться велика планова робота з наставниками студентських груп, якими в основному є молоді викладачі та доценти. За затвердженням проректором з навчально-виховної та культурної роботи планом два рази на місяць проводяться семінари з різної тематики, корисної для студента, яку донесуть до них їх наставники. Різноманітність презентацій і доповідей викладачів цікава і корисна всім присутнім: шкідливі звички, правові аспекти, соціально-побутові проблеми, культурна та дозвіллева діяльність, однією з форм якої є участь у роботі творчих колективів.

Планова робота із формування творчої особистості студента проводиться в численних музеях, бібліотеках університету, з демонстрацією цікавих і корисних експозицій, присвячених видатним подіям і датам, які висвітлюються в пресі, на сайті університету.

Традиційна освіта, яка орієнтована на особистісний підхід до студента, повинна сприяти розкриттю генетично закладених його батьками і природою здібностей, в якій важливим підходом стає орієнтація викладача на акмеологічні принципи самовдосконалення, самоактуалізації творчого потенціалу студента і, можливо, спрямування його життєвого шляху. Особистість педагога відіграє надзвичайно велику роль у виборі правильного рішення і самовизначенні вихованця в складних життєвих ситуаціях, де гуманістичне мислення вчителя й учня долає різні перешкоди в вирішенні питань. Часто власний приклад старшої людини стає орієнтиром і пріоритетом для студента в прийнятті рішення, що говорить про велику довіру і повагу до свого учителя. Майстерність викладача полягає в передбачуваності майбутнього життєвого шляху свого вихованця, його вмінні адаптуватись, соціалізуватись, бути конкурентоздатним і захищеним знаннями й уміннями в суспільстві з розвинутою економікою, сучасними технологіями виробництва, технічною конкуренцією, мобільністю впровадження інноваційних наукових методів.

В. Сухомлинський вважав творчість могутнім стимулом духовного життя, пропонуючи створювати атмосферу натхнення в колективі, підтримуючи різні погляди вихованців, об'єднуючи всіх разом в "ідейну, трудову, моральну, організаційну, психологічну єдність". Педагог зазначив: "Творче натхнення працює, що створює якісь духовні цінності, – важлива умова повноти духовного життя. Творче натхнення – людська потреба, в якій особистість знаходить щастя. Переживаючи духовне задоволення від того, що вона творить, людина по-справжньому відчуває, що вона живе" [8]. Концепцією розвитку молодшої людини є гуманістична ідея цього педагога, яка сприяє поглибленню знань про людину, сповідуючи принципи демократії, любові до всього, що її оточує.

За словами С. Гончаренка, творчість – це "продуктивна людська діяльність, здатна породжувати якісно нові матеріальні та духовні цінності суспільного значення" [4, с. 326]. Генеруючі ідеї та винаходи не завжди є творчістю однієї людини, насправді багато творчих концепцій народжуються колективом людей, які працюють разом та стимулюють творчі здібності один одного. Ю. Трофименко творчість вважає однією зі складових професійної підготовки фахівців і трактує як психологічний механізм, здатний захистити людину в період екстремальної життєвої ситуації шляхом єднання всіх знань, умінь, навичок у пошуках правильного рішення [7, с. 326].

Розвиток творчості студентів аграрних ВНЗ та університетів природоохоронного профілю В. М. Нагаєвим в авторефераті дисертаційного дослідження обґрунтовано як необхідна умова із професійної підготовки молоді із здатністю швидкої трансформації до нових вимог часу, завдяки володінню професійними

знаннями, уміннями, навичками [9, с. 3]. Університети природоохоронного профілю, на яких держава покладає надію як на професіоналів своєї справи в розбудові країни в умовах всезростаючого дефіциту харчових та енергоресурсів, пов'язаних із глобальними змінами клімату, складною міжнародною і політичною обстановкою. В таких умовах зростає роль людей з творчим підходом, здатних лавірувати серед численних проблем, не впадати в розпач, не панікувати і знаходити правильний шлях.

Висновки. Система освіти передбачає професійну підготовку фахівців, здатних до розв'язання таких проблем за умов творчого підходу до складних питань. Сформуванню творчої особистості в університетах природоохоронного профілю можливо за наявності багатьох умов, одними з яких є наявність державних законодавчих актів, нормативно-правової документації за міжнародними і національними стандартами, які виступають гарантантами можливості отримання якісної професійної освіти. "Закон про вищу освіту" передбачає створення умов для здобуття знань, умінь і навичок особистістю в ВНЗ природоохоронного профілю в гуманітарній, науково-природничій, технічній, соціальній сферах.

Стратегічним резервом держави є освіта і наука, тобто інтелектуальний потенціал, який забезпечує високий рівень освіченості населення, піднімає економічний, гуманітарний, соціальний престиж країни, передбачає підготовку соціально адаптованих, професійно підготовлених громадян, мобільно спрямованих до виконання високої місії розбудови демократичного і високотехнологічного суспільства, тобто всебічно розвинену особистість, громадянина-патріота. На думку М. Жулинського, для покращення результатів підготовки фахівців у системі освіти, у впровадженні наукових розробок необхідна інтеграція університетів, галузевих академій і Національної академії наук, реформування системи освіти повинно відповідати вимогам часу, тому необхідно проводити корекцію цього процесу, враховувати потреби і замовлення суспільства з підвищення якості освіти в підготовці фахівця відповідно до міжнародних стандартів. Країна потребує професіоналів з творчим підходом до своєї справи, з оригінальним стилем мислення, тому вивчення матеріалів про видатні особистості, особливо в галузі науки і освіти, допоможуть прийняти правильне рішення в багатьох ситуаціях. Можна зробити висновок про велику планову роботу, яка проводиться в цьому напрямі в Національному університеті біоресурсів і природокористування України.

Література

1. Алексюк А. М. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія / А. М. Алексюк. – К., 1998.
2. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання : наук.-метод. посіб. / І. Д. Бех. – К. : ІЗМН, 1998. – С. 19.
3. Бібліосвіт : інформ. вісн. / редкол.: Г. Саприкін (голов. ред.), Т. Сопова (відп. Ред.), С. Чачко, Т. Якушко ; ДЗ "Держ. б-ка України для юнацтва". – 2010. – Вип. 2 (34). – 2010. – 63 с.
4. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
5. Жулинський М. Г. Нація. Культура. Література: нац.-культ. міфи, ідейно-естет. пошуки укр. л-ри / Микола Жулинський. – К. : Наук. думка, 2010. – 560 с.
6. Макаренко А. С. Пед. соч. : в 8 т. / А. С. Макаренко. – М., 1983–1986. Т. – 1, 4, 8. – 1983–1986.
7. Психологія : підручник / Ю. Л. Трофімов, В. В. Рибалка, П. А. Гончарук та ін. ; за ред. Ю. Л. Трофімова. – 6-те вид., стереотип. – К. : Либідь, 2008. – 560 с.
8. Сухомлинський В. О. Народження громадянина / В. О. Сухомлинський. – Вибрані твори : в 5 т. – К. : Радянська школа, 1977. Т. 3. – 1977.
9. Нагаєв В. М. Теоретичні та методологічні основи управління навчально-творчою діяльністю студентів вищих навчальних аграрних закладів : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня д. пед. наук : спец. 13.00.04 "Теорія і методика професійної освіти" / Нагаєв В. М. – Луганськ, 2010. – 44 с.